

Η ΤΑΥΡΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΟΥ ΠΡΩΙΜΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

Δρ Ηλίας Πετρόπουλος

Διδάσκων στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Κατά τη μελέτη της ιστορίας κάθε αρχαίας ελληνικής πόλεως ένα από τα κυριότερα και σπουδαιότερα προβλήματα που απασχολούν τους ερευνητές είναι αυτό που αφορά στον καθορισμό της χρονολογίας και των συνθηκών της ίδρυσής της, διότι από αυτά εξαρτάται το ξεκίνημα και η μετέπειτα εξέλιξη της πόλεως. Για πολλές πόλεις της ηπειρωτικής Ελλάδας και της Μικράς Ασίας αυτές οι απαρχές της ζωής ενός οικισμού έχουν ανεπιστρεπτή χαθεί στο σκοτάδι των αιώνων. Ενίοτε, όμως, συμβαίνει να εξιχνιάζονται, όχι βέβαια στον επιθυμητό βαθμό, ανάμεσα στα ερείπια αρκετών πόλεων, οι οποίες ιδρύθηκαν κατά την έξαρση της αποικιακής κινητοποιήσεως στην Αφρική, την Ισπανία, τη Νότια Γαλλία, τη Σικελία, τη Μεγάλη Ελλάδα, την Εγγύς Ανατολή και τις ακτές του Ευεΐνιου Πόντου. Επιπλέον, η εμβριθέστερη και πολύπλευρη μελέτη των γραπτών πηγών, των μνημείων της επιγραφικής και της αρχαιολογίας, καθιστούν την επίλυση και των προαναφερθέντων προβλημάτων εφικτή, γεγονός που θα προκαλούσε εντύπωση στους κλασικιστές του 19ου αι. Μία παρόμοια προσπάθεια θα καταβληθεί και στο παρόν πόνημα. Συγκεκριμένα, θα επιχειρηθεί εν συντομία ένας επαναπροσδιορισμός της χρονολογίας της ίδρυσης μιας από τις πλέον σημαντικές αποικίες της βορειομαυροθαλασσοτικής παραλίας: της Ταυρικής Χερσονήσου.

Ως γνωστόν, η μοναδική πηγή πληροφόρησης περί της χρονολογίας ίδρυσης της Χερσονήσου είναι η αναφορά του Ψευδο-Σκύμνου¹ στην περιγραφή του, που πιθανολογείται ότι συντάχθηκε στα τέλη του 2ου αι. π.Χ. Για τη συγγραφή του εν λόγω περιήλου ο Ψευδο-Σκύμνος χρησιμοποίησε πληροφορίες αναφερόμενες στην ίδρυση πολλών αποικιών στον Ευείνιο Πόντο², τις οποίες παρείχαν στα συγγράμματά του προγενέστεροι από αυτόν χρονολογικοί και για το λόγο αυτόν οι αναφορές του είναι ανεκτίμητες και εν πολλοίς μοναδικές³. Σύμφωνα με τον Ψευδο-Σκύμνο (v. 826-831 Diller⁴, 822-827 Muller), η Χερσονήσος ιδρύθηκε βάσει χρησμού από Ηρακλειώτες, σε συνεργασία με Δηλίους. Πριν από 100 περίπου χρόνια, το 1882, ο καθηγητής του Γυμνασίου της Χαϊλγκενστάτε Heinrich Schneiderwirth, για πρώτη φορά στα χρονικά της σύγχρονης ιστοριογραφίας, συνδύασε τη μαρτυρία του Ψευδο-Σκύμνου με εκείνη την ιστορική στιγμή της Δήλου, όταν το 422 π.Χ. οι κάτοικοι του νησιού, εξορίστηκαν από το νησί τους ήδη για έναν ολόκληρο χρόνο από τους Αθηναίους, θα μπορούσαν να συμμετάσχουν στην αποικιακή επιχείρηση των Ηρακλειωτών⁵. Αυτή η άποψη ήταν κάτι το πρωτοποριακό για την εποχή του Schneiderwirth, αν και η εργασία του δεν περιείχε παραπομπές σε διάφορες πηγές και σε σύγχρονη του βιβλιογραφία, ενώ παράλληλα

αποτελούσε αυθόρμητη διήγηση της ιστορίας της Ηράκλειας Ποντικής⁶. Παρ' όλα αυτά, η κεντρική ιδέα της συνεργασίας Δηλίων και Ηρακλειωτών εδραιώθηκε στην ιστοριογραφία, τόσο στη δυτική όσο και στη ρωσική-σοβιετική, σαν αξίωμα, δίχως να τεθεί σχεδόν ποτέ υπό αμφισβήτηση ή επανεξέταση⁷. Έτσι η ιδέα αυτή, ξεπερνώντας τα εκατό χρόνια αποδοχής, έφθασε έως τις μέρες μας⁸. Επειδή όμως το αρχαιολογικό υλικό που συσσωρεύτηκε μέχρι σήμερα είναι αρκετά καταποτιστικό, ιδιαίτερα οι νέες ανακαλύψεις, θεωρούμε ότι είναι ανάγκη να επανεξετάσουμε αυτή την *opinio communis* για την ίδρυση της Χερσονήσου.

Οι προσπάθειες για τη χρονολόγηση της αποικίας αυτής ξεκίνησαν τον 19ο αι. πριν από τον Schneiderwirth⁹. Εκείνο όμως που θα έπρεπε να προστεθεί είναι, ότι με την πάροδο 15 ετών από την πρώτη του μελέτη, ο Schneiderwirth εγκατέλειψε την άποψη του, θεωρώντας τώρα πως η ίδρυση της Χερσονήσου¹⁰ έλαβε χώρα στις αρχές του 5ου αι. π.Χ. Στη διατριβή του, ο Thirion συνδύασε (όπως άλλωστε και ο βαρόνος Koehe) την αποικιακή αποστολή Δηλίων και Ηρακλειωτών στην Ταυριδα με την απελευθέρωση της Δήλου το 500 π.Χ. από τους Πέρσες¹¹. Και πραγματικά, φαίνεται πιθανότερη η συμμετοχή των Δηλίων στην επιχείρηση αυτή πριν ανακαταλάβουν το νησί τους παρά μετά την απελευ-

Στο λόφο που βρίσκεται κοντά στην παροία του Ευλείνου Πάντου, υπάρχουν ακόμη οι κίονες μιας από τις μεγαλύτερες πρωτοχριστιανικές βασιλικές της Χερσονήσου, η οποία κατά το βυζαντινό χρόνο είχε μετανοηθεί σε Χεραίονα. Η πρώτη οικοδόμησή έγινε επί αυτοκράτορος Ζήνωνα, πάνω στα θεμέλια αρχαίων οικιών του 3ου και 2ου αι. π.Χ., ενώ τον 6ο αι. μ.Χ. το κτήριο ανοικοδομήθηκε (μήκος 32,50 μ., πλάτος 18,50 μ.). Οι κίονες και τα κισιόκρανα της βασιλικής είναι κατασκευασμένα από λευκό προκωννησιακό μάρμαρο.

θέρωσή του από τους Πέρσες. Τέλος, στα τέλη του 19ου αι. η δημοσίευση του άρθρου του K. Brandis για τη Χερσόνησο, στην εγκυκλοπαίδεια των Pauly-Wissowa, έθεσε υπό αμφισβήτηση την άποψη των Schneiderwirth και Thirion, τεκμηριωνώντας την με το γεγονός ότι ο Ηρόδοτος δεν αναφέρει ποθενά στο έργο του τη Χερσόνησο, όπως επίσης και με την αποσίωση της επιγραφικής μαρτυρίας του 192 π.Χ., σύμφωνα με την οποία οι Χερσονήσιες προσέφεραν εκατό βόδια στους Δελφούς για θυσία¹². Πρότεινε μάλιστα την αντικατάστασή¹³, στον Ψευδο-Σκύμνο, της λέξεως Δήλιοι με τη λέξη Δελφοί, και τη χρονολόγηση της ίδρυσης της Χερσονήσου από τους Ηρακλειώτες κατά το β' μισό του 5ου αι. π.Χ., κάτω από την ιερή (όχι όμως πραγματική) αιγίδα του μαντείου¹⁴.

Προσπάθειες προσδιορισμού της χρονολογίας ίδρυσης της Χερσονήσου κατεβλήθησαν και από πλευράς ρώσων-σοβιετικών επιστημόνων κατά τον 20ό αι. Ο A. L. Berthet-Delagarde, έχοντας παραβλέψει τη χρονολογική ένδειξη του Ψευδο-Σκύμνου και εξετάζοντας αποκλειστικά το ζήτημα της μεταφοράς της πόλεως από το χώρο της Παλαιάς Χερσονήσου στη νέα τοποθεσία (στον κόλπο Καραντί), συνέδεσε την ίδρυση της αποικίας των Ηρακλειωτών στην Ταυρική, όπως άλλωστε και της Καλλιάπδος, με την ήττα που υπέστησαν αυτοί, το 387 π.Χ., κατά τη μάχη με τους Βοσποριανούς για την κατάκτηση της Θεοδοσίας¹⁵. Ένας άλλος μελετητής, ο E. R. Von Stern, αφιέρωσε δύο εργασίες (μία στα ρωσικά και μία εκτενέστερη σε γερμανική γλώσσα) στην Παλαιά Χερσόνησο· ο' αυτές αναφέρεται και στο πρόβλημα της ίδρυσης της πρώτης πόλης-αποικίας¹⁶ στη χερσόνησο της Ηρακλείας¹⁷. Στη συνέχεια, χωρίς να αναζητήσει κάποια ίχνη ιωνικής προελεύσεως στη γλώσσα και στους κρατικούς θεσμούς αυτής της καθαρά δωρικής αποικίας, ο Von Stern απέρριψε την πληροφορία του Ψευδο-Σκύμνου¹⁸, και με κάθε δικαιώμα άσκησε κριτική στις χρονολογήσεις των Thirion, Brandis και Schneiderwirth. Η χρονολόγηση της ίδρυσης της Χερσονήσου από τον Stern αναγόταν στο μεταίχμιο 5ου και 4ου αι. π.Χ., στο χρονικό πλαίσιο ανάμεσα στον Πελοποννησιακό Πόλεμο και τη μάχη για την κατάκτηση της Θεοδοσίας¹⁹ του Βοσπόρου, βάσει της εξής σκέψης: «φαιίνεται αδύνατο να επιτράπη από τους Αθηναίους, τουλάχιστον όσο η ηγεμονία τους βρισκόταν σε στάδιο ακμής, η ίδρυση ενός ανεξάρτητου δωρικού κράτους στη ζώνη όπου κυρίως επεκτεινόταν τα ενδιαφέροντά τους, το οποίο θα μπορούσε να εξελιχθεί σε σοβαρό ανταγωνιστή²⁰ και να αποτελέσει

πρόσκομμα στην εξάπλωση της αθηναϊκής επιρροής²¹».

Στην εργασία του «Η εμφάνιση της Ταυρικής Χερσονήσου» ο S. A. Zhebel'of²² άσκησε κριτική στις απόψεις των προγενεστέρων του επιστημόνων, αλλά δεν κατάφερε να εφεύγει από τον πειρασμό, ακολουθώντας τα ίχνη του Brandis, να προβεί στην αντικατάσταση στο κείμενο του Ψευδο-Σκύμνου της λέξεως Δήλιοι με τη λέξη Τήσιοι, με την ακόλουθη πρόταση: «ο πρώτος οικισμός, από τον οποίο προέρχονται τα ιωνικά κεραμικά θραύσματα, χτίστηκε στη Χερσόνησο από τους Τήσιους, ενώ αργότερα στον ίδιο χώρο ίδρυσε αποικία η Ηράκλεια Ποντική». Η ρήση του χρησμού, βάσει του οποίου οι Ηρακλειώτες, σε συνεργασία με τους Δηλίους, αποίκισαν τη Χερσόνησο²³ στην περιοχή της Ταυρικής Κριμαίας, έπειτα από την αντικατάστασή που πρότεινε ο Zhebel'of, θεωρείται ότι πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως εξής: «ότι οι Ηρακλειώτες, ερχόμενοι στην Χερσόνησο, δεν πρέπει να πείραξαν τον, προφανώς μικρό σε αριθμό, πληθυσμό του υπάρχοντος οικισμού, αλλά να ενώθηκαν με αυτόν»²⁴. Με τον τρόπο αυτόν, ο Zhebel'of δεν λαμβάνει υπόψη σοβαρά τη μοναδική χρονολογική ένδειξη, ενώ δεν καταβάλει καμία προσπάθεια να χρονολογήσει το γεγονός. Ας σταθούμε όμως λίγο περισσότερο στη θεωρία του Zhebel'of.

Η προτεινόμενη από τον ακαδημαϊκό Zhebel'of άποψη φαίνεται να μην αντέχει και πολύ στην κριτική. Κι αυτό συμβαίνει για τους εξής λόγους: 1) η καταχρηστική αντικατάσταση της λέξης Δήλιοι με τη λέξη Τήσιοι θεωρούμε ότι αποτελεί παραβίαση και ίσως παραποίηση του αρχαίου κειμένου, το οποίο στην προκειμένη περίπτωση είναι άκρως σαφές και γραμμένο με πρόδηλη ενέργεια, γεγονός που δεν επιτρέπει κανενός είδους τροποποιήσεις, όταν μάλιστα αυτές δεν έχουν κανένα στήριγμα και κανένα νόημα, όπως εδώ, που η επέμβαση είναι εντελώς υποκειμενική και σκόπιμη· 2) ο συνδυασμός Δήλιοι-Τήσιοι προϋποθέτει αντικατάσταση του *Δέλτα* με το *Tau*, όπως επίσης και απομακρύνεται του *Άμυδα*: είναι, λοιπόν, προφανές ότι πρόκειται για φανταστική επινόηση και όχι για επιστημονική θεώρηση, ακόμα και αν πιστεύουμε στα λόγια του ίδιου του Zhebel'of, ότι μάλλον πρόκειται για λάθος όχι των βυζαντινών αντιγραφών, αλλά των αρχαίων γραφών. Στην περίπτωση αυτή, ότι δηλαδή το λάθος έγινε από τους αρχαίους, και βάσει της ίδιας λογικής, θα έπρεπε να αμφισβητήσουμε όλη την αρχαία γραμματεία για τον αυτό λόγο. Εκείνο όμως που προκαλεί μεγαλύτερη εντύπω-

ση είναι ότι, δύο μόλις σελίδες πριν από την ανάπτυξη του θέματος αυτού, στο ίδιο άρθρο, ο Zhebelov απορρίπτει με τη σειρά του, και απόλυτα δικαιολογημένα άλλωστε, την αντικατάσταση της λέξης Δήλιος με Δέλιοι, την οποία πρότεινε ωστόσο ο Minns²⁵. 3) η άποψη του Zhebelov για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να γίνει να αντιλαμβάνεται το συγκεκριμένο χωρίο του Ψευδο-Σκύμου, αποτελεί κατά βάση βεβαιωμένη απόδοση του κειμένου: η φράση του αρχαίου συγγραφέως, «*ἢν Ἡρακλειώταις Δήλιος τ' ἀπώκισαν*», είναι απόλυτα ξεκάθαρη και ο ρόλος της λέξεως τ' αποδεικνύει περὶτρανα ότι ο συγγραφέας είχε επίγνωση των λεγόμενων του και ότι υπονοει τη συνεργασία Ἡρακλειωτῶν καὶ Δηλίων κατά την ίδρυση της αὐτῆς αποικίας. Για τους λόγους αὐτούς, θεωρούμε ότι η άποψη του ακαδημαϊκού Zhebelov δεν μπορεί πλέον να έχει θέση ανάμεσα στις προαναφερθείσες, όταν μάλιστα λάβουμε υπόψη ότι δεν έγινε αποδεκτή από κανένα ερευνητή μέχρι τώρα.

Τέλος, όπως προαναφέρθηκε, ο Τγουμενγφ, έχοντας εκτενώς αναπτύξει και οριστικές εδραίωσε την πρώτη ιδέα και χρονολογία του Schneiderwirth, προσέθεσε στην επιχειρηματολογία του προηγούμενου ότι κατά το έτος 422 π.Χ. οι Ἡρακλειώτες είχαν κάθε λόγο και συμφέρον να κατοικήσουν στην ἐναντί κείμενη ακτή της Κριμαίας. Η εκστρατεία του Λαμάχου, κατά το έτος 424 π.Χ., ήταν δυνατόν να προκαλέσει, σύμφωνα με την άποψη του Τγουμενγφ, δημοκρατική επανάσταση στην Ἡράκλεια, ενώ «*η τυχόν ανατροπή της δημοκρατίας, στη συνέχεια, θα έπρεπε να είχε ως συνέπεια την επιστροφή των ολιγαρχικών στην εξουσία και την αναγκαστική εκτόπιση των δημοκρατικών στοιχείων καὶ ίδρυση μὴ' αὐτῶν αποικίας*»²⁶. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπο, η ιδέα που εξέφρασε ο Schneiderwirth στο γραφείο του Γυμνασίου της Χαλκιδικῆς, επέζησε για πολλά χρόνια, μετατραπείσα από αξιωματικὸ σε πραγματικὸ δόγμα²⁷.

Εν τῷ μεταξύ, το ὄλοσιν συσσωρευόμενον αρχαιολογικὸ ὑλικὸ ἀπὸ τῆς ανασκαφῆς στὴν Χερσονήσου, το ὁποῖο εἰδείχεν ὅτι ἔπρεπε να μεταποθεῖ ἡ ἐπίσημη χρονολογία ἰδρυσῆς τῆς (422 π.Χ.) πρὸς τὰ πίσω, ἄρχισε να κατευθύνει τοὺς ερευνητῆς πρὸς τὴν ἄποψη ὅτι στο χωρὶ τῆς μεταγενέστερης δωρικῆς αποικίας ἔπρεπε να εἶχε υπάδρῃ ἓνα ἰωνικὸ ἐμπόριον ἢ ἀκόμη καὶ ἀποικία²⁸. Ἐτοῖ, γονιμοποιήθηκε ἡ ἄποψη τῆς «επανακατοίκησης» τῆς Χερσονήσου (δεύτερη πτῆσις), ἡ ὁποία εἶχε ἀναπόκριση καὶ μάλιστα ἔτυχε περαιτέρω ἀναπτύξεως ἀπὸ ὀρισμένους μελετητῆς²⁹.

Συμπερασματικὰ, ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ τὸ σύνομο ἀλλὰ περιεκτικὸ ἱστοριογραφικὸ παρελθὸν τῆς ἔρευνας τῆς Χερσονήσου, θα ἴταν δυνατόν να καθορισθὺν τέσσερις κατευθύνσεις, τῆς ὁποίας ἀκολουθήσαν ἡ μελετητῆς τῆς πρώιμης ἱστορίας τῆς πόλης αὐτῆς:

α) Ἀπόρριψη τῆς μαρτυρίας τοῦ Ψευδο-Σκύμου ὡς ἱστορικῆς πηγῆς εἴτε ἀκόμη καθολικῆ ἀγνόηση καὶ παράλειψη τῆς ἀνάλυσης τῆς, πράγμα το ὁποῖο εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν εἰκαστικὴ θεώρηση τῶν γεγονότων (Koehe, Neumann, Becker, Kiepert, Thirion, Schneiderwirth, Stern κ.ά.).

β) Ἀντικατάσταση λέξεων στο κείμενο τοῦ Ψευδο-Σκύμου (ἀπὸ Δήλιος σε Δέλιοι καὶ Τηιοι), ἀλλοιώνοντας, κατὰ τρόπον καταχρηστικὸ, τὸ νόημα τῶν (Brandis, Minns, Zhebelov).

γ) Ἀναγνώριση τῆς ἱστορικότητας τῆς μαρτυρίας τοῦ Ψευδο-Σκύμου, δηλαδὴ τῆς συμμετοχῆς τῶν Δηλίων στὴν ἰδρυση τῆς Χερσονήσου, προσπαθώντας να συνδυασθεῖ με συγκεκριμένη στιγμή τῆς ἱστορίας τῆς νήσου Δήλου (Schneiderwirth, Τγουμενγφ).

δ) Ἐξέταση τοῦ διαθέσιμου αρχαιολογικοῦ ὑλικοῦ (ἀρχικὰ λιγοστοῦ, ἀργότερα πλουσιότερου), με συνέπεια τῆς δημιουργίας τῆς θεωρίας ὅτι ἡ Χερσονήσος ἀποικίστηκε για δεύτερη φορά ἀπὸ Ἑλληνες δωρικῆς καταγωγῆς (Minns, Rostovtsev, Vinogradov, Zolotarev, Saprykin κ.ά.).

Ὅπως φαίνεται τελικὰ, στὴ σύγχρονη βιβλιογραφία επικρατεῖ ὁ συνδυασμὸς *mutatis mutandis* δύο ἀποψεῶν: τῆς τρίτης καὶ τῆς τέταρτης. Σύμφωνα με τὸ συνδυασμὸ αὐτὸν, κατὰ τὰ τέλη τοῦ θου αἰ. π.Χ., πραγματοποιήθηκε ἡ ἰδρυση τῆς πρώιμης ἰωνικῆς ἢ ἰωνικῆς-δωρικῆς αποικίας τῆς Χερσονήσου³⁰ (ὡς ἐμπορίου ἢ ἐποχιακοῦ ναυοτάθμου, εἴτε ὡς πόλης με τὴν ἀρχαία ἐνορία τοῦ ὄρου), ἐνὼ κατὰ τὸ ἐτος 422/1 χτίστηκε ἡ δωρικὴ Ἡρακλειωτικὴ πόλις για δεύτερη φορά.

Σημειώσεις

1. Σκύμωος το Χίου.
2. Rostowzew M., *Scythien und der Bosphorus*, Bd. I, Berlin 1931, σσ. 27-30. Mäskimova M. I., *Antichnyye goroda Yugo-Vostochnogo Prichernomor'ya* [Αρχαίες πόλεις τῆς Νοτιοανατολικῆς Μαύρης Θάλασσος], Μόσχο-Λένινγκραντ 1956, σσ. 49-52.
3. *Lexikon der Antike*, ρωσικὴ μεταφράση, Μόσχο 1989, σ. 530.
4. Ο Α. Diller εἶχε ἐκδώσει τὸ ποίημα τοῦ περὶ τοῦ «Ad Nicomedem regem» (ὁ ἴδιος, *The Tradition of the Minor Greek Geographers*, Oxford 1952, ὁ ὁποῖος διαφέρει ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Muller, χωρὶς βέβαια να παρουσιάζει σοβαρὰς κριτικὰς ἀλλαγὰς). Ἐὰν οἱ παραπομπὲς δίνονται ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Α. Diller.
5. Schneiderwirth H., *Das pontische Herakleia. Bericht über das Schuljahr 1881-1882 des Kather. Gymnasiums zu Heiligenstadt*, 1882, σ. 15 κ.ε.
6. Ο D. Asheri, στὴν ἐργασία του «Über die Frühgeschichte von Herakleia Pontike», στο *Ergänzungsbände zu TAM 5*, Wien 1972, σ. 23, στμ. 62, χαρακτηρίζει τὴν ἐργασία τοῦ «Schneiderwirth (1882) ζωντανή, ἀλλὰ δίχως κριτικὴ θεώρηση».
7. Ἡ ὀριστικὴ ἀποδοχὴ τῆς ἄποψης αὐτῆς πραγματοποιήθηκε με τὴν δημοσίευση τῆς εμπειριστικῆς ἐργασίας τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Α. Τγουμενγφ «*Исторический аспект*», 1-2, στο περιοδικὸ *Vestnik Drevney Istorii* (VDI) 2 (1938), σσ. 245-275. Στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ἰνστιτούτου ἱστορίας Ἰλικοῦ Πολιτισμοῦ τῆς Πετρούπολης ὑπάρχει ἀκόμη τὸ ἀντίτυπο τῆς ἐργασίας τοῦ Η. Schneiderwirth, πάνω στο ὁποῖο ο Τγουμενγφ εἶκανε λεπτομερῆς υπομνηματισμὸς.
8. Μοναδικὴ κριτικὴ στὴν ἄποψη αὐτῆς ἔδωκε ὁ Β. Β. Λάιν (Bretschneider) *Koizatsiya Severnogo Prichernomor'ya* [Ἡ ἀλλοτρίωση τῆς Βόρειας παραλίας τῆς Μαύρης Θάλασσος], Κιέβο 1966, σ. 81 κ.ε.), ἀναφέροντας αὐτὸ «ὡς ἔρευνας αὐτῆς (μονοῦ) τῆς θέσεως τοῦ Schneiderwirth (Τγουμενγφ)», σε τελικὰ ἀνάστυον βασιζόμενος σε ἀρκετὰ ἀξίωτες λατινογενεῖς πηγές, δὲν εἶναι δυνατόν ὅμως να συνδυαστῆς παράστυα για τὴν ἀπόλυτη χρονολόγηση τῆς ἰδρυσῆς τοῦ ἀκαδημίου. Ο Λάιν, ἔχοντας κάνει μὲν τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιχειρηματῆς, δὲν πρότεινε δική του ἐναλλακτικὴ χρονολόγηση. Ἀλλωστε, ἡ παράλειψη αὐτῆ ἀπὸ μέρους τοῦ Λάιν ὡς να δικαιολογεῖται

Τα λείψανα του αρχαίου θεάτρου της Χερσονήσου. 4ος αι. π.Χ. - 4ος αι. μ.Χ. Στα βυζαντινά χρόνια το αρχαίο θέατρο μετατράπηκε σε ναό.

Το τείχος της Χερσονήσου. 3ος αι. π.Χ.

ως ένα βολικό λόγω της «απόριξης» των δεδομένων. Αυτό παρατηρείται και από αρκετούς σύγχρονους μελετητές όπως: Vinogradov Yu. G., Zolotarev M. I., *La Chersonese de la fin de l'archaisme. Le Pont-Euxin vu par les Grecs*, Paris 1990, σ. 85; Vinogradov Yu. G., *Pontische Studien*, Mainz 1997, σ. 397.
9. B. von Koehn, *Beiträge zur Geschichte und Archäologie von Chersonesus in Taurien*, St. Petersburg 1848, σ. 16 ο ίδιος, *Musée du Prince de Prusse B. Kotschuboff*, I. St. Petersburg 1857, σ. 259; Neumann K., *Die Hellenen im Skythenlande*, I. Berlin 1855, σ. 382 κ.ε.; Becker P., *Die Gestade des Pontus Euxinus vom Ister bis Borysthènes in Bezug auf die in Alterthum dort gelegenen Kolonien*, St. Petersburg 1852, σσ. 49-53; Kiepert H., *Lehrbuch der alten Geographie*, Berlin 1887, σ. 349, παράγραφος 309.

10. Schneiderwirth H., *Zur Geschichte von Cherson (Sebastopol) in Taurien (Krim)*, Berlin 1897, σ. 3 κ.ε.

11. Thirion, *De civitatibus quae a Graecis in Chersonesa Taurica conditae fuerunt* (1894), σ. 30 (η παραπομπή αυτή είναι από το Brandis, RE III, σσ. 2382).

12. Syll. 281. Syll. 3604. Belman A., *Retour à la liberté*, Paris 1994, N. 45. 13. Την αντικατάσταση αυτή αποδέχθηκε και ο E. Minns στο *Scythians and Greeks*, Cambridge 1913, σ. 515.

14. Brandis K., «Chersonesos», RE III, 1899, Sp. 2262.
15. A. L. Berthel-Delagrèze, «Monétynie novosti drevnykh gorodov Tavridy [Νομαστικά νέα από αρχαίες πόλεις της Ταυριδείας]», στην περιοδική έκδοση *Zapiski Odesskogo obshchestva istorii i drevnostey*, Odessos 1912, σσ. 17-40.
16. Von Stern E. R., «O mestopolozhenii drevnyego Khersonesa [Περί της τοποθεσίας της αρχαίας Χερσονήσου]», *Zapiski Odesskogo Obshchestva istorii i Drevnostey*, Odessos XXVIII, 1908, σσ. 99-131 ο ίδιος, «Bemerkungen zu Strabons Geographie der Taurischen Chersonesos», *Hermes* 52 (1917) σ. 1-38.

17. Έτσι ονομάζεται σήμερα στη ρωσική βιβλιογραφία το τμήμα της γης που καταλαμβάνεται από τα ερείπια της αρχαίας πόλης της Χερσονήσου, στην σημερινή Σεβαστούπολη.
18. Ο π. σ. 13 «ist ganz problematisch».

19. Την άποψη αυτή ενστερνίζονται δύο ρώσοι μελετητές: Zolotarev M. I., «Dva tria redkikh moneta Feodosii IV veka do n.e. [Δύο τύποι νομισμάτων της Θεοδοσίας του 4ου αι. π.Χ.]», VDI 1 (1984), σ. 91 κ.ε.; Vinogradov Yu. G., ο.π., 1997, σ. 521 κ.ε.

20. Ο Yu. G. Vinogradov προτάσσει επαρκώς να αποδείξει ότι η πιθανότητα του κρατικού ανταγωνισμού δεν έχει βάση για τη γνώμη ο.π., 1997, σ. 28 κ.ε., 41 κ.ε., 522.

21. Stern, 1917, ο.π., σ. 20.

22. Zhebelyof S. A., «Vozniknoveniye Khersonesa Tavricheskogo [Η εμφάνιση της Ταυρικής Χερσονήσου]», *Sovremoye Pritchomologoye*, Μόσχα-Λένινγκραντ, 1953, σσ. 74-81.

23. Ανωνύμου [Μελέτη-Σύγκριση Παιδείας], 826-831: «Η Ταυρική δε Χερσονήσος λεγόμενη τούτους [δηλαδή, τους βαρβάρους Ταύρους] ουδέποτε, πόλιν έχουσα Έλληνίδα, ην Ηρακλείται Δέλιαι Γ' απίκισαν, τους Ηρακλείταις γενόμενου χρησμού τινός τους την Ασιαν οικοῦν εντός Κιστινών άμα Δηλίσιας χερσονήσου οικία».

24. Zhebelyof S. A., 1953, ο.π., σ. 80. Προσπούντως να εξηγήσει τη διακριτή μορφή της πόλης, ο Zhebelyof πιστεύει, στην ίδια ομάδα, ότι πολύ σύντομα ο πληθυσμός των Τρίτων που κατοικούσαν στην οχυρωμένη της Χερσονήσου αφομοιώθηκε από το νέο και πολυδύναμο κύμα εποίκων που κατέβηκε από την Ηράκλεια. Έτσι, η πόλη έλαβε οριστικά δωρικό χαρακτήρα.

25. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge 1913, σ. 519.

26. A. I. Youmenyef, 1938 ο.π., σ. 257.

27. Ο αριθμός των επιστημόνων που αποδέχθηκαν την άποψη Schneiderwirth / Youmenyef είναι μεγάλος. Για το λόγο αυτόν θα περιορισθώ εδώ μόνο στην παράθεση των πιο σημαντικών: Belov G. D., *Khersones Tavricheskii [Η Ταυρική Χερσονήσος]*, Leningrad 1946, σ. 33 κ.ε. (στα ρωσικά); Gaydukovitch V. F., *Kralik otcherk istorii [Σύνοψη ιστορικού βόσκια]*, *Archeologicheskaia Severnogo Pritchomologoye*, Μόσχα-Λένινγκραντ 1955, σ. 67 (στα ρωσικά); Saprykin S. Yu., *Graekiyaya Pontskiyaya I Khersones Tavricheskii [Η Ηρακλεία του Πόντου και η Ταυρική Χερσονήσος]*, Μόσχα 1986, σ. 52 κ.ε. (στα ρωσικά) ο ίδιος, *Heracleia Pontica and Tauric Chersonesos before Roman Domination*, Amsterdam 1997, σ. 57 ο ίδιος, *The Foundation of Chersonesa Taurica. The Greek colonization of the Black Sea*, *Historia Einzelschriften*, Stuttgart 1998, όπου ο συγγραφέας, για άγνωστους λόγους, χρονολογεί την εξορία των Δηλίων στο έτος 424/π.Χ. Ανάμεσα στη δυτικοευρωπαϊκή βιβλιογραφία του θέματος ξεχωρίζουν: Burstein S., *An Outpost of Hellenism: The Emergence of Heracleia on the Black Sea*, Berkeley 1976, σ. 34; Daniloff Chr., *Pontos Euxinos*, RE, Suppl. IX (1962), σ. 1106; Bernhard M. L.,

Stetylo S., «Chersonesos», *Princeton Encyclopaedia of Classical Sites*, 1976, σ. 221 κ.ε.; Avram A., *Il Mare Nero*, I. 1994, σ. 172.

28. Πρώτος εξεβάρη αυτή την άποψη ο Minns, ο.π., P. XL Add. Ad., σ. 497, 515, όπως και ο Hostovstev M. I., *Ellinista i Iranstva na yugoe Rossi*, Πετρούπολη 1918, σ. 81 (στα ρωσικά) ο ίδιος, *Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford 1922, σ. 63 κ.ε. Η άποψη του Λάστνυ στην άποψη αυτή έχει ως εξής: «Η αρχαϊκή κεραική στο χώρο της Χερσονήσου ή της Κερκενίντος μας πληροφορεί για τη χρονολογία ίδρυσης της πόλης, χωρίς όμως την απάντηση στο ερώτημα ποιος ήταν ο ιδρυτής. Επειδή υπερέχει ανάμεσα στον όγκο της αρχαϊκής κεραικής η κινική, δεν σημαίνει ότι μπορούμε με σιγουριά να διαπιστώσουμε τον ακριβή καινή (ο ίδιος, 1966, ο.π., σ. 83).

29. Vinogradov Yu. G., Zolotarev M. I., 1990, ο.π., σ. 85; Vinogradov Yu. G., ο.π., σ. 397. Από πλευράς κάποιων μελετητών-ιστορικών καταβάλλεται και σήμερα προσπάθεια να υποστηριχθεί την άποψη για την ύπαρξη πρώιμου καινού εμπορίου ή εποχιακού ναυσιπλοΐας στο χώρο της Θερικής Χερσονήσου (Zebelyanov A. A., «Κ νομισματικά εθνητικά στοιχεία της Χερσονήσου Tavricheskoy», στο περιοδικό *Russkaya Arkheologia* 3 (1993), σσ. 50-56, ή ακόμα να προδουθούν κάποια νέα εξήγηση στην παρουσία του πλούσιου αρχαιολογικού υλικού, που ενίοτε ελλοχεύει αντρίπαρα και παραλόγια (Saprykin S. Yu., *Khersonesos Taurica: New Evidence on a Greek City-State in the Western Crimea. The Hellenic Diaspora*, I. Amsterdam 1990, σσ. 229-244 ο ίδιος, 1997, ο.π., σ. 65-71). Αυστηρή κριτική άσκηση στην προσπάθεια αυτή οι Vinogradov Yu. G., 1997, ο.π., σ. 419 και Zolotarev M. I., *Khersoneskaya Archaika [Η αρχαϊκή Χερσονήσος]*, Σεβαστούπολη 1993, σ. 26, παραπομπή 62- «δημοσιεύματα η εντύπωση ότι και ο ίδιος ο Σαπρίκιν δεν είναι απόλυτος βέβαιος για τη αμφιβολία του και αμφιτολμεί να θέσει σε δύο απόψεις σύμφωνα με την πρώτη, τη Χερσονήσος ιδρύθηκε τον 6ο αι. π.Χ. ενώ οι Ηρακλείταις (σ. 231) ενώ σε άλλο σημείο πιστεύει ότι είναι προϊόν εργασίας κινών-αποδηλώντων (σ. 233), όταν λίγο παρακάτω θα αρνηθεί εντέλως την ύπαρξη της πρώτης αποίκιας (σ. 234)» (Ηλίας Πετροπούλος). «Η συμβολή της επιγραφής Milet no. 732 στην ιστορική ερμηνεία του ελληνικού αποικισμού», Ετήσιος για το Πανελλήνιο συνέδριο Επιγραφικής, στο Αρχαιολογικό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 20-23 Οκτωβρίου 1999 (προσέλαξη) Masplekian A. A., Ο Αρχαίος Έλληνας στην Βόρεια Ευρώπη Πόντο, Θεσσαλονίκη 2000, σσ. 61-63 (Μεταφράση: Ηλίας Πετροπούλος).

30. Στο χώρο της αρχαίας Χερσονήσου, μεταξύ άλλων, έχει ανακαλυφθεί κι ένα νόμισμα της Οβλίας που χρονολογείται στα μέσα του 5ου αι. π.Χ. (Oltshaglov A., *Palis et chora. Cité et territoire dans le Pont-Euxin*, 1992, σ. 25).

The Tauric Chersonesos: The Research History of the Early Settlement

E. Petropoulos

The date and circumstances of the foundation of ancient Greek cities are probably the major problems that scholars face in studying their history, since these two factors have greatly affected the future development of cities. The scholars who study the early history of the city of Chersonesos have oriented their research towards the following relevant issues:

- Rejection of Pseudo-Scymnos testimony as a historical source.
- Replacement of certain words in Pseudo-Scymnos text, which have excessively corrupted its meaning.
- Credibility to the historicity of Pseudo-Scymnos text, as regards the participation of the Delians in the foundation of Chersonesos.
- Examination of the available archaeological material, which can lead to the theory that Chersonesos was colonized for a second time by Greeks of Doric origin.

The combination of the two latter issues seems to prevail in modern bibliography. Thus, the early Ionic or Ionic-Doric colony of Chersonesos was founded in the late sixth century BC - functioning as a commercial base or as a polis, in the ancient sense of the word -, while during 422/1 the Doric, Heracliotian city was rebuilt for a second time.